Slezský sborník CXXIV / 2026, číslo 1

Friedrich Nietzsche a jeho ohlas v Moderní revue

Jan Bolehovský

DOI 10.69108/slsb.2026.1.03

Jan Bolehovský: Friedrich Nietsche and his Reception in Moderní revue

Moderní revue, a Czech periodical published regularly between 1894 and 1925, provided an ideal platform not only for the presentation of activities within literary circles but also for the expression of artistic, cultural, and political thought across a broad social spectrum. Individual issues of Moderní revue from the years 1894–1901 demonstrate that one such form of expression was the systematic publication of Czech translations of Friedrich Nietzsche's works. Within the pages of this periodical of Czech Decadence, Nietzsche translations were among the most frequently represented at the turn of the nineteenth and twentieth centuries. For this reason as well, this topic – so far remaining largely in the shadow of predominantly literary aspects – deserves special attention. The aim of this study is to examine the artistic, cultural, social, and intellectual phenomena that gradually flowed into the Czech lands at the end of the nineteenth century from Western Europe, especially from Germany and France, largely through the mediation of the periodical Moderní revue.

Key Words: *Friedrich Nietzsche; Moderní revue; Fin de Siècle; Individualism; Subjectivism*

Tato studie se věnuje přítomnosti fenoménu idejí Friedricha Nietzscheho v rámci periodika *Moderní revue*. Na stránkách tohoto časopisu české dekadence patřily Nietzscheho překlady na přelomu 19. a 20. století k těm nejvýznamnějším, a to z hlediska lingvistické kvality, literární estetiky i vlivu na českou percepci dekadence, nihilismu a celkové nálady období fin de siècle.[1] V rámci analýzy a interpretace nahlédneme (nejen) do Nietzscheho textů, které s sebou nesly příslušné filozofické koncepty, s nimiž se mohl český čtenář zásluhou tohoto periodika na konci 19. století seznámit.

Cílem této studie je analyzovat a interpretovat způsob, jakým byl Friedrich Nietzsche prezentován na stránkách českého periodika *Moderní revue* v letech 1894–1901.[2] Studie zároveň sleduje, jaký význam tyto překlady měly pro formování české dekadence a jak prostřednictvím nich pronikaly do českého prostředí západoevropské filozofické a kulturní impulzy, zejména z Německa a Francie. Pozornost je přitom věnována nejen výběru a tematickému zaměření překládaných textů, ale také jejich interpretačnímu rámci, jenž ovlivňoval recepci Nietzscheho myšlení v dobovém českém intelektuálním diskursu.

1 O této problematice více: Otto URBAN – Luboš MERHAUT a kol., *Moderní revue 1894–1925*, Praha 1995; O. URBAN, *V barvách chorobných – Idea dekadence a umění v českých zemích 1880–1914*, Praha 2006; Urs HEFTRICHT, *Nietzsche v Čechách*, Praha 1999; Ivo FRENZEL, *Friedrich Nietzsche*, Praha 1995; Aleš NOVÁK, *Věčný návrat téhož*, Praha 2015; Rainer THURNHER – Wolfgang RÖD – Heinrich SCHMIDINGER, *Filosofie 19. a 20. století. 3. Filosofie života a filosofie existence*, Praha 2009.

2 Aktuálnost tohoto tématu lze spatřit v návaznosti na předpoklad, že v současné době jsou Nietzscheho vazby na *Moderní revue* pozapomenuty, resp. v širším povědomí přetrvává obraz Friedricha Nietzscheho jako nihilistického filozofa a klasického filologa, jeho vztah k *Moderní revue* je však neméně významný.

Slezský sborník_1_2026.indd 46 11.11.2026 13:55:53

Z metodologického hlediska je studie založena na interdisciplinárním přístupu, který kombinuje nástroje literární vědy, tj. literární analýzu, kulturní historii a recepční estetiku.[3] Umělecký text je zde chápán nejen jako estetický objekt, ale i jako historický pramen, jenž umožňuje sledovat pohyb myšlenek a kulturních významů v určitém časoprostorovém kontextu.

Výběr analyzovaných příspěvků Nietzscheho publikovaných v *Moderní revue* byl proveden na základě tematického kritéria – přednostně jsou zkoumány ty texty, které reflektují dobové diskursy dekadence, nihilismu, estetismu a duchovní krize přelomu století.[4] Důraz je kladen na kontextualizaci těchto textů, jejich ideový obsah i na to, jakým způsobem byly stylizovány a recepčně zakotveny v českém prostředí. Na základě interpretace těchto vybraných textů se studie pokouší postihnout nejen jejich estetické kvality a ideové vyznění, ale i jejich roli v českém intelektuálním diskursu fin de siècle.

Období fin de siècle,[5] tedy konec 19. století, je v evropském i českém kulturním a intelektuálním kontextu spojováno s pocitem krize, úpadku a se zásadní společenskou proměnou. Tento přelom, jehož středobodem je reflexe modernity, krize hodnot a ztráta tradičních opor, představuje jeden z klíčových momentů evropského kulturního myšlení. V průběhu několika dekád před první světovou válkou dochází ke komplexním kulturním, společenským i politickým změnám. Na jedné straně se rozvíjí industrializace, vědecký pokrok a technický rozvoj, což transformuje každodenní život, městskou kulturu i komunikační prostředky. Současně se ale šíří existenciální nejistota a pocit ztráty hodnot, což vede k narůstající skepsi vůči osvícenským ideám rozumu a pokroku.

Typickým rysem tohoto období je tzv. krize hodnot,[6] která se v českém

3 Interdisciplinární pojetí vychází z tradice moderní vědy, která akcentuje propojení textové analýzy s kulturně-historickým kontextem a recepcí literárních děl; srov. např. koncepci recepční estetiky (H. R. Jauss, W. Iser) a přístupy kulturní historie literatury, jež chápou literární text jako součást širších diskursivních a společenských struktur. K tomuto pojetí více viz Hans Robert JAUSS, *Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft*, Konstanz 1969; Wolfgang ISER, *Der Akt des Lesens*, München 1994.

4 Tematicky orientovaný výběr analyzovaných textů a jejich důsledná kontextualizace vycházejí z metod recepční estetiky a kulturně-historické literární analýzy, jež akcentují roli dobových diskursů při utváření významu literárních děl. V kontextu fin de siècle umožňuje tento přístup sledovat, jak se motivy dekadence, nihilismu, estetismu a duchovní krize přelomu 19. a 20. století artikulují prostřednictvím překladů a redakčního rámce v novém kulturním prostředí; srov. zejm. H. R. JAUSS, *Literaturgeschichte;* W. ISER, *Der Akt*, stejně jako kulturně-historické a translační studie věnované intelektuálním transferům v období evropského fin de siècle.

5 Uvedený termín charakterizuje duchovní atmosféru v Evropě na přelomu 19. a 20. století a její kulturní a společenské klima, v němž se rodí nový životní pocit mladé umělecké generace. Více viz Jan ZOUHAR, *Minulý konec století*, Brno 2000; Petr WITTLICH, *Prague: Fin de siècle*, Paris 1992.

6 Vzhledem k terminologickým nedostatkům, které s sebou vymezení jednotlivých uměleckých směrů a literárních fenoménů přináší (svědčí o tom zejm. vyrovnávání se s pojmy secese a dekadence a jejich „rehabilitace"), se zastřešující označení fin de siècle jeví jako nejvýše vhodné a nosné. Nese v sobě význam konce. V českém kontextu ovšem konec století, přesněji již léta devadesátá, můžeme označit jako počátek nového, moderního umění. O této problematice více: Květoslav CHVATÍK, *Pražská moderna a její vývojové etapy: Melancholie a vzdor*, Praha 1992.

Slezský sborník_1_2026.indd 47 11.11.2026 13:55:53

i evropském kulturním prostředí projevuje chaosem a roztříštěním. Mladí umělci se dostávají do konfrontace s fenoménem krize poznání, kdy se hroutí důvěra v pozitivismus a optimistický evolucionismus 19. století. Kritika comteovského pozitivismu a balzacovského objektivismu nabývá na intenzitě, a umělci se obracejí k introspektivnímu pojetí tvorby, v němž dominuje subjektivita a individuální pohled.[7] Jednou z předních osobností, která tento sociokulturní zlom v evropském myšlení nejen formovala, ale i reflektovala ve svých textech, byl Friedrich Nietzsche.

Friedrich Nietzsche, německý básník a filozof žijící v letech 1844–1900,[8] ovlivnil svými myšlenkami a estetickými koncepty intelektuální a kulturní klima přelomu 19. a 20. století. Byl průkopníkem ostré kritiky tradičních morálních hodnot a náboženství,[9] z níž vzešly mnohé polemické ideje, jež se staly ústředními tématy filozofie, literatury i umění tohoto dynamického období, vyznačujícího se kulturními změnami, politickými otřesy a technickým pokrokem. Autoři jako Kurt Paul Janz, Raymond Benders či Stephan Oettermann, kteří se Nietzscheho osobností a dílem zabývali, jej připomínají především jako autora náročné a kritické filozofie. Ivo Frenzel pak ve svém pojetí zdůrazňuje Nietzscheho nihilistické myšlenky. Téma jeho recepce v českém kontextu a vazby na periodikum *Moderní revue* však zůstává mimo jejich zájem, přestože Nietzscheho vliv na tento časopis byl v období fin de siècle značný a zcela zásadní.[10]

Stěžejní pramennou základnu tohoto příspěvku tvoří dílčí české překlady Nietzscheho textů a jednotlivé verše básníků, které se na konci 19. století staly integrální součástí obsahu *Moderní revue*. Umělecký text bude v tomto případě uchopen a analyzován jako pramen, přičemž důraz bude kladen na reprezentaci příslušných myšlenkových koncepcí Friedricha Nietzscheho na stránkách tohoto periodika české dekadence.

7 Tamtéž.

8 O životě a tvorbě Friedricha Nietzscheho viz: Kurt Paul JANZ, *Friedrich Nietzsche: Biographie in drei Bänden*, München 1979; I. FRENZEL, *Friedrich Nietzsche*; Raymond BENDERS – Stephan OETTERMANN, *Friedrich Nietzsche: Chronik in Bildern und Texten*, München 2000; Barbara NEYMEYR, – Andrea SOMMER, *Nietzsche als Philosoph der Moderne*, Heidelberg 2012; Katharina GRÄTZ – Sebastian KAUFMANN, *Nietzsche zwischen Philosophie und Literatur*, Heidelberg 2017.

9 Na zpochybnění tradičního osvícenského racionalismu se rovněž podílel rakouský psychoanalytik Sigmund Freud (viz např. jeho *Výklad snů* z roku 1900), jenž stejně jako Nietzsche ovlivnil celé generace umělců, přelomem století počínaje. Více viz Martin MAHLER, *Psychoanalýza v Čechách*, Praha 1997; Stephen MITCHELL – Margaret BLACKOVÁ, *Freud a po Freudovi*, Praha 1999; Lydia MARINELLI – Andreas MAYER, *Dreaming by the Book*, New York 2003.

10 Nietzscheho dílo mělo hluboký dopad na literaturu a umění fin de siècle, období kulturního a uměleckého zvratu na konci 19. století. Jeho myšlenky o „básníkovi-filozofovi“ a nutnosti překonání tradičních hodnot a systémů inspirovaly mnoho umělců a spisovatelů. Např. básník Rainer Maria Rilke a prozaik Thomas Mann byli ovlivněni Nietzscheho filozofií a promítli ji do svých děl. Rilkeova básnická sbírka *Elegie z Duina* a Mannův román *Buddenbrookovi* ukazují vliv Nietzscheho myšlenek na jejich pojetí umění a lidského osudu. Více viz K. GRÄTZ – S. KAUFMANN, *Nietzsche*.
K vykreslení celkové situace, zejm. společenského stavu, nálad a hodnot fin de siècle viz Petr KŘIVSKÝ – Aleš SKŘIVAN, *Století odchází – Světla a stíny „belle époque“*, Praha 1982.

Slezský sborník_1_2026.indd 48 11.11.2026 13:55:53

Nietzscheho myšlenkové koncepty na stránkách Moderní revue

Jednotlivé výtisky *Moderní revue* z let 1894–1901 dokládají, že překlady Nietzscheho textů patřily na přelomu 19. a 20. století k nejčastěji zastoupeným příspěvkům na stránkách tohoto periodika české dekadence. Nietzscheho filozofie byla v době vzniku *Moderní revue* již dobře známá a diskutovaná v evropských intelektuálních kruzích. V českém prostředí se jeho myšlenky šířily především prostřednictvím překladů a recenzí, přičemž *Moderní revue* sehrála klíčovou roli při jejich propagaci. Časopis publikoval články, eseje a recenze zaměřené na Nietzscheho dílo a jeho filozofické koncepty, čímž přispěl k jejich popularizaci a reflexi v českém kulturním diskursu. Řada překladů byla zpracována samotnými redaktory revue, především Arnoštem Procházkou, který se uplatnil nejen jako literární kritik, ale také jako významný překladatel. Jeho překlad díla *Tak pravil Zarathustra* z roku 1898 je považován za jeden z nejvlivnějších překladů Nietzscheho textů do češtiny.[11] Procházkova jazyková preciznost a snaha o zachování filozofické i poetické hloubky textu byly stěžejní pro jeho recepci v českém kulturním prostoru.[12] Z Nietzscheho filozofie na stránkách *Moderní revue* nejvýraznější odezvu nalezly tři klíčové koncepty: pojem „*nadčlověk*“ (der Übermensch), sousloví „*vůle k moci*“ (der Wille zur Macht) a termín „*věčný návrat*“ (die ewige Wiederkehr).[13] Tato trojice tvoří významný pilíř recepce Nietzscheho uvažování v prostředí českých modernistů.

Nietzscheho pojetí nadčlověka, formulované v díle *Tak pravil Zarathustra* (Also sprach Zarathustra),[14] bylo jedním z hlavních tematických pilířů *Moderní revue*. Nadčlověk jako ideální jedinec překonává tradiční morální hodnoty a konstruuje hodnoty nové, založené na účelové a tvořivé síle subjektu. Tento jedinec přijímá tragický charakter existence, promění jej v inspiraci a nalezne v něm hlubší smysl. Dokladem tohoto pojetí je Procházkův překlad z roku 1898: „*Zarathustra je skeptik. Moc, volnost ze síly a nadsíly ducha dokazuje se skepsí. Lidí s přesvědčením se při všem zásadně hodnotném a nehodnotném vůbec nedbá.* […] *Duch, chtějící velké, chtějící též prostředky k tomu, je s nutností skeptik. Volnost všeho druhu přesvědčení náleží k síle, možnost volně hleděti.*“[15] Nadčlověk je zde chápán jako ten, kdo se zbavuje starých náboženských a morálních pout, přijímá vnitřní sílu a tvořivý potenciál, a stává se autentickým hybatelem kulturní transformace. Tento koncept se v případě autorů *Moderní revue*

11 O této problematice více viz Jan MÁCHAL, *Boje o nové směry v české literatuře*, Praha 1926.

12 V tomto kontextu byl Nietzscheho vliv v *Moderní revue* obzvláště silný, neboť jeho filozofie rezonovala s hlavními tématy časopisu, jako byly např. individualismus, vzpoura proti konvencím a hledání nových uměleckých forem.

13 V rámci analýzy a interpretace těchto tří filozofických konceptů Friedricha Nietzscheho bylo volně vycházeno z těchto publikací: Friedrich NIETZSCHE, *Tak pravil Zarathustra*, Praha 1968; TÝŽ, *Antikrist: přehodnocení všech hodnot*, Olomouc 2001; NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky: polemika*, Praha 2002; TÝŽ, *Mimo dobroa zlo: předehra k filosofii budoucnosti*. Praha 2003; Pavel KOUBA, *Nietzsche: filosofická interpretace*, Praha 2006; R.THURNHER – W. RÖD – H. SCHMIDINGER, *Filosofie*.

14 F. NIETZSCHE, *Tak pravil Zarathustra*.

15 F. NIETZSCHE, *Antikrist*, Moderní revue 5, 1898, č. 8, s. 151. Přeložil Arnošt Procházka.

Slezský sborník_1_2026.indd 49 11.11.2026 13:55:53

zrcadlil v požadavku na čistě individualistické, autonomní umění, překračující konvenční společenské struktury. Tento postoj se jasně projevil např. po publikaci Manifestu České moderny v Rozhledech roku 1895, který Procházka kriticky odmítl, neboť podle něho skutečný individualismus nelze spojovat s žádnou kolektivní sounáležitostí: „*Nenávidíme hromadných manifestů: poněvadž jsou zbytečné a plané.* […] *Stojíme na stanovišti čirého individualismu.*“[16] *Moderní revue* nikdy nezveřejnila jednotný ideový manifest. Kritériem pro zařazení příspěvku byl požadavek na jeho „plnou modernost a výlučně umělecký“ charakter, a to jak po obsahové, tak formální stránce, se snahou přiblížit se vrcholným evropským vzorům symbolistně-dekadentního umění.[17] Procházka chápal umělce jako zcela subjektivního tvůrce. Individualismus se zde stal výrazem svobody a osobní integrity, zatímco kolektiv byl v jeho pojetí synonymem maloměšťácké konvence. Tento akcent na individualitu vystihl také Jiří Karásek ze Lvovic: „*Umělec, projeviv bezohledně své nitro, projeviv bezohledně svou individualitu, je buď pronásledován, nebo v příznivějším případě ignorován. A přece každý uzná, že jen v umělci tohoto rázu je záruka dalšího postupu, další evoluce umění.*“[18] Tento vyhraněný individualismus představoval reakci na dobové společenské konvence, revoltoval proti normám a usiloval o duchovní nezávislost. Nietzscheho koncepce tak byla chápána jako inspirační zdroj umělecké revolty a vzdoru. Tento motiv potvrzuje i další Nietzscheho teze: „*dopřává mu* (nadčlověku, pozn. autora) *za okolností přesvědčení. Přesvědčení jako prostředek: mnohé se dosahuje pouze přesvědčením. Velká vášeň potřebuje, spotřebuje přesvědčení, nepodrobuje se jim – cítí se suverénní.*“[19] Nietzscheho koncept suverenity jedince se v autorů *Moderní revue* promítal do odmítání konvencí a do snahy o uměleckou a existenciální svobodu. Redaktoři časopisu v Nietzscheho myšlenkách spatřovali nástroj ke kritice maloměšťáckých hodnot a podporu umělecké originality a autonomie. Procházka ve svých redakčních úvodnících opakovaně zdůrazňoval důležitost individuálního ducha a tvořivosti, když prohlašoval: „*Individuum však zde vítězí, svobodný duch zde triumfuje.*“[20]

Myšlenka, že jedinec může překonat tradiční morální a kulturní limity a dospět k vyšší formě existence, rezonovala zvláště mezi autory s dekadentním a modernistickým zaměřením. Tito autoři hledali nové cesty uměleckého vyjádření, které se v jejich tvorbě někdy promítly do postojů blízkých shelleyovskému titanismu, tedy hrdému vzdoru proti osudu. Příkladem může být báseň Bohuslava Knösla Soumrak duše: „*Po vlnách stišeni*

16 Arnošt PROCHÁZKA, *Glosa k České moderně*, Moderní revue 1, 1895, 1, č. 2, s. 25.

17 Samotný termín dekadence nikdy ani Arnošt Procházka, ani Jiří Karásek ze Lvovic konkrétně nedefinovali, často se mísil s pojmy jako individualismus, aristokratismus či anarchismus. O úzkých vazbách dekadence s dobovým anarchismem více viz Václav TOMEK, *Fragment velkého příběhu o emancipaci*, in: V. TOMEK, *Český anarchismus 1890–1925*. Praha 1999, s. 11–98.

18 Jiří KARÁSEK ZE LVOVIC, *Sociální užitečnost v umění*, Moderní revue 1, 1895, č. 2, s. 27.

19 F. NIETZSCHE, *Antikrist*, Moderní revue 5, 1898, č. 8, s. 151.

20 A. PROCHÁZKA, *Imoralita v umění*, Moderní revue 1, 1895, č. 1, s. 116.

Slezský sborník_1_2026.indd 50 11.11.2026 13:55:53

prchají slábnoucí duchové zvuků / a v duši vládne klid, na jehož dně je skrčena Úzkost. / Sám stojím tu v prázdnotě prostorů, věků. // [...] *Již noci čaloun ztemnělý se níží víc a více / a prázdnou planinou tmy oceán se šíří / a v hrad můj pustnoucí se nikdo nevrací.*“[21]

Dalším významným konceptem, který se opakovaně objevoval na stránkách *Moderní revue*, byla Nietzscheho „vůle k moci“.[22] Tento princip, který Nietzsche považoval za základní hnací sílu lidského jednání a tvořivosti, byl v českém kontextu interpretován různorodě a nacházel uplatnění v diskusích o individuální svobodě, umělecké tvorbě a osobní seberealizaci. Dokladem tohoto uvažování je například Procházkův překlad: „*V tomto stavu obohacujeme všechno z vlastní vůle: co vidíme, co chceme, vše vidíme vzdmuto, zhuštěno, silno, přetíženo silou. Člověk tohoto stavu mění věci, až zrcadlí jeho moc – až jsou reflexy jeho dokonalosti.*“[23] Autoři revue tento koncept reflektovali ve svých textech s důrazem na autonomii a tvůrčí svobodu jednotlivce. Jan Vorel ve svém eseji upozorňuje na vnitřní, egotistický charakter umění: „*Jádro umění jest povahy egotistní; uloženo jest v duševním fondu individuálním.* […] (Umění, pozn. autora) *Stává se výrazem činnosti, která, pokud působí, není ničím jiným než zvnitřněním, proměnou reality v iluzi, která právě přispěním a prostřednictvím uměleckého díla stává se navenek přístupnou.*“[24] Od autonomie a egotismu plynule přechází Vorel k myšlence idealismu: „*Výkon umělecký jest tedy manifestací umělcova já, jest, jak úzus chce, idealistický. Něco jiného není možno*“.[25] Vůle k moci zde tedy představuje impuls k překonání omezení a tvorbě nových estetických forem. Umělecká tvorba publikovaná v *Moderní revue* se na přelomu století často pohybovala na hranici mezi fikcí a realitou. Kreativita zde nebyla chápána jen jako umělecký proces, ale jako základní životní princip. Důkazem tohoto pojetí je např. Březinova báseň Podzim lidstva: „*Podzim lidstva páchne v šedých kouřích západu, / ještě přijdou pohody! Přešťastným zrozencům! / Filosofe, nač rtů koutky svíráš v skepse prochladu, / láskou a sílou nakloň všecky bídné svým snům! / Silní a velcí přijdou z rozhnětlého bláta mass, / kam třeba plivnouť v bídné hemžení profánních! / Ještě přijdou pohody – při nahnilé vůni kultur / a se rtů proroků dýchnou po růžích vadlých!*“[26] Revue tak propagovala myšlenku, že literatura a umění by měly být autentickým výrazem vnitřní vize, nikoliv pouhým napodobením. Skeptický postoj autorů vůči realitě vedl k tomu, že

21 Bohuslav KNÖSL, *Soumrak duše*, Moderní revue 2, 1895, č. 2, s. 32.

22 V tomto případě lze spatřit výrazný vliv myšlenek německého filozofa Arthura Schopenhauera. Sám Nietzsche definuje „vůli k moci“ jako základní hnací sílu života, která přesahuje prostý biologický pud k přežití a zahrnuje touhu po síle, tvořivosti a dominanci. Vůle k moci je tím, co pohání jednotlivce k překonání sebe sama, k inovaci a ke zlepšení svých schopností. Nietzsche tuto myšlenku rozvinul ve svých dílech *Tak pravil Zarathustra* a *Mimo dobro a zlo*. Více viz Rudolf STEINER, *Friedrich Nietzsche – bojovník proti své době*, Olomouc 2020, s. 72–75.

23 F. NIETZSCHE, *Zájezdy nečasového*, Moderní revue 10 1903, č. 15, s. 52. Přeložil A. Procházka.

24 Jan VOREL, *Idealismus a realismus*, Moderní revue 1, 1895, č. 2, s. 34.

25 Tamtéž.

26 Otokar BŘEZINA, *Podzim lidstva*, Moderní revue 2,. 1896, č. 3, s. 4.

Slezský sborník_1_2026.indd 51 11.11.2026 13:55:53

prožitek a sen byly nahlíženy jako nadřazené realitě a umění se stalo její nejvyšší formou. Tento postoj souvisel s hluboce zakořeněným idealismem: „*Každý umělec jest svou vnitřní podstatou idealista. Každé umělecké dílo jest živé tělo idealismu. Není vlastně jiného směru, vyznání artistního než idealismu.*“[27]

Umělci *Moderní revue* se v tomto duchu uchylovali k bezprostřednosti, spontánnosti a nepřímému vyjádření. V popředí stála mnohoznačnost, abstrakce, tajemství. V touze po odlišnosti hojně čerpali z motivů symbolistických, dekadentních, snových, erotických, tuláckých, disharmonických aj. Mezi výrazné příklady patří hlavně hrdá a marná výlučnost Karla Hlaváčka: „*Lilie klekaly ve své nesprzněné běli, / půlnoční modlitbu v svých rozmočených rtech, / a černí delfíni, již na návrších bděli, / při ohních zmírali v svých němých bolestech. //* […] *V dalekých vodách moře, v mysech Tajemství / a v sadech korálů , jež v úplňku se rděly, / i trosky korábů se v černé trávě chvěly.*“[28] Stejně tak v Karáskově poezii nacházíme prvky sodomské dekadence: „*Vyžilá rasa, jež s nechutí v horkých ložích se válí, / vysáté údy, jichž zhnusená nahost přestala vábit. / K orgiím! K výkřikům! Zítra ať oheň zapálí střechy, / hýřit chcem, vzplanout a výskat! Obnaž se, nevěstko! //* […] *Bez úkoje pohlaví v objetí nachází noc nahé muže / netečně ležící! Jehovo! Stvořil jsi nás příliš ničemně! / Žít je tak odporno a umírat nudno!*“[29] A konečně v Neumannově poezii se objevuje motiv apoštolského satanismu: „*UVERENE mých nocí, vládce netvore, / králi mých visí, / POHLAVÍ nesmiřitelé, / vím, jak marně ti házím / svá prokletí ve tvář. // Zatím co těla luzy devotně se ti koří, / znavenou vůlí tě rdousím v propastech / nitra, / s horkými vášní rety marně zápasím s tebou, / tvůj otrok již přespříliš podlý*“.[30]

Koncept tzv. „*věčného návratu*“ předpokládá, že všechny události v životě člověka se budou nekonečně opakovat v přesně stejném sledu.[31] Myšlenka, že vše, co lidský jedinec činí, se bude věčně opakovat, klade mimořádný důraz na význam každého lidského skutku a nutí jednotlivce přehodnotit své hodnoty a způsob života. Tento pojem představoval výzvu tradičním křesťanským představám o čase a spáse, a naopak podněcoval jednotlivce k tomu, aby žil s vědomím plné odpovědnosti – jako by každý jeho čin měl být opakován navždy. Nietzsche tomuto konceptu připisoval mimořádný význam, přičemž jeho

27 J. VOREL, *Idealismus.*

28 Karel HLAVÁČEK, *Podmořská krajina*, Moderní revue 2,1895, č. 4, s. 82.

29 J. KARÁSEK ZE LVOVIC, *Sodoma*, Moderní revue 2,1895, č. 6, s. 127.

30 Stanislav Kostka NEUMANN, *De profundis*, Moderní revue 4, 1897, č. 5, s. 30.

31 Nietzsche tento koncept představil jako metafyzickou hypotézu, která má hluboké etické a existenciální důsledky. Tento pojem je úzce spjat s Nietzscheho kritikou křesťanské morálky a jeho vizí nadčlověka, který je schopen přijmout a potvrdit svůj život v celé jeho úplnosti a opakovanosti. Nietzsche tuto myšlenku rozvinul ve svých dílech *Tak pravil Zarathustra* a *Mimo dobro a zlo*. Více viz Jurij MELVIL, *Filosofie života: F. Nietzsche*, in: *Dějiny filosofie*. Praha 1976, s. 509–515.

Slezský sborník_1_2026.indd 52 11.11.2026 13:55:53

interpretace ostře kontrastuje s křesťanskou naukou a tehdejšími tradičními hodnotami.[32] Dokladem toho je následující Procházkův překlad: „*Neboť* (víra, pozn. autora) *popírá z pudu, že je nemoc nemocí, blázinec blázincem. Křesťanství potřebuje nemoci, přibližně jako řectví potřebuje nadbytek zdraví, – nemocným činiti je vlastní zámysl veškerého systému spásných procedur církve. A církev sama – není-liž ona katolický blázinec jako poslední ideál? – Země vůbec jako blázinec? – Náboženský člověk, jak ho církev chce, je typický décadent; období, kdy náboženská krize ovládne nějaký národ, je pokaždé znamenáno nervovými epidemiemi; vnitřní svět náboženského člověka podobá se až po záměnu vnitřnímu světu předrážděných a vyčerpaných*“.[33]

Jak tento postoj rezonoval s životním pocitem a literární tvorbou autorů sdružených kolem *Moderní revue*? Procházka, Karásek ze Lvovic a další autoři vnímali tuto Nietzscheho ideu jako apel ke zpochybnění tradičních hodnot a výzvu k hledání autentických forem existence. Prázdnota po odvržení transcendentna, která byla průvodním znakem „atmosféry doby“, vedla k různým způsobům vyrovnání: zatímco někteří tvůrci radikálně zavrhli ideu Boha, jiní inklinovali k mysticismu, spiritualismu či esoterickým naukám. Na stránkách *Moderní revue* se tak začal utvářet obraz české dekadence[34] – svébytné umělecké orientace, charakteristické odmítnutím realismu, tradice a společenských norem. Toto duchovní klima výmluvně vystihuje např. článek F. V. Krejčího z roku 1895: *„Znavené duše! Není již sám tento nadpis nejlepším označením proudů myšlenkových? Veliké hody moderní civilizace ztratily již svůj lesk, věda nesplnila, co slibovala, opojení, do něhož její vznešené popisy a krásná slova o pokroku a svobodě uváděla všecky hlavy, již se vykuřuje, a vystřízlivělé a vyprázdněné, víry a nadějí zbavené duše, bez vodítka a směru cítí závrať prázdnoty… “*[35]

Pro typického dekadenta (stejně jako pro Nietzscheho) nehrála hlavní roli ani víra, ani tradiční morálka – nýbrž vyhraněný subjektivismus. Výrazně to dokládá Procházkův esej Imoralita v umění: „(Individualita, pozn. autora) *musí nutně narazit na odpor, opovržení, odsouzení, kletbu masy. Nectí tradic! Nešetří zákonů! A co více – plije na konvence!*“[36] Umělec období fin de siècle proto volí únik k vnitřnímu světu, snu, intimitě. Zde se utvrzuje význam intuice, provokace a nonkonformního gesta. V kontextu

32 Nietzscheho slavné prohlášení „*Bůh je mrtev…*“ v díle *Radostná věda* nepředstavuje pouze oznámení krize náboženských hodnot, ale širší vyjádření toho, že tradiční morální a duchovní opory evropské civilizace se zhroutily. Tato „smrt Boha“ symbolizuje konec absolutních hodnot, na nichž byla postavena evropská morálka, a otevření prostoru pro nihilismus. Více viz R. STEINER, *Friedrich Nietzsche*, s. 132–133.

33 F. NIETZSCHE, *Antikrist*, Moderní revue 5, 1898, č. 8, s. 147–148.

34 Termín „dekadence“ (pův. z francouzského „*décadence*“, tj. úpadek) lze v obecné rovině vysvětlit jako umělecký směr spojený s individualismem, umělostí, rafinovaností nebo pocity únavy a zmaru. Představoval výraznou součást kulturního modernismu přelomu 19. a 20. století. O této problematice více: O. URBAN, *V barvách*, s. 13.

35 J. V. KREJČÍ, *Znavené duše*, Moderní revue 1, 1895, č. 2, s. 75.

36 A. PROCHÁZKA, *Imoralita.*

Slezský sborník_1_2026.indd 53 11.11.2026 13:55:53

Moderní revue se otevřeně objevují dosud tabuizovaná témata jako erotika, morbidita či fascinace smrtí a zlem. Tento posun ilustrují např. Haberovy verše: „*Hle! Bída kráčí, veliká a slavná, / ji zkrvavený cár jak purpur kryje. / Je veliká a slavná, // a z její ňader, vyhublých a svislých, / žár tryská příštích století: / je veliká a slavná! //* […] *Tak nestoudná jak nevěstka, / nahotu staví na odiv, / nahotu hroznou. //* […] *Ó, Bído, přiď! Ó, přiď jen ke mně! / Z Tvých ztuhlých rtů chci polibek, / z Tvých ňader chci já moudrost pít: / Ó, Bído, přiď!*“,[37] noční vize Karáska ze Lvovic: „*NOCÍ jsem šel vždy dál a dále, bezlidnou, pustou, bezhvězdnou nocí, / kudy? To nevím. Paměť má mlčí… //* […] *Myšlénky černé stoupají z nitra, úzkosti tajemné noří se z hloubi, / jakoby hvozdy pochmurné Smrti vyvstaly z mrákotné krajině Psychy… / Ruka se chvěje. Konec je noci? Začátek jitra? Nevím a čekaje / v temnotách toužím: Všemu buď konec!*“[38] či Neumannův obraz zhýralé společnosti, v němž se spojuje adorace únavy, hnusu a životní deziluze s nelítostnou kritikou: *„Útroby tvoje jsem prolezl mlád, teď páchneš mi z dáli, / prokletá, třikrát prokletá, na kultury trůně! / V klíně Evropy vyžilé tvé tělo líné se válí / s moru zárodky v těžkém šestinedělky lůně… // Eh, zhnusená! Však ještě je Vůle, která má svaly! / A ještě mozky jsou, které svěží dýchají vůně! / A tvoje modly, jež sankcí tě klíží – byť stokrát víc plály – / i tvoje modly sřítí se jednou v minula hladové tůně. // Eh, zhnusená! Děti nemanželské ti splodím, / upíry bez boha, vzteklé, na zpupnou šíji ti hodím, / by bahno tvé krve sáli neúprosní a silní, / by bohové sami, tvých model zažehli chrámy, / by s polnicí pomsty vnikli ve hrady, kde buržoa smilní, // a erby Volnosti vetkli na krby a lišty a trámy.*“[39]

Verše výše tematizují rozklad evropské kultury a civilizace, přičemž tradiční hodnoty jsou vykresleny jako zkažené, vyžilé a neplodné. Tento motiv silně rezonuje s Nietzscheho kritikou dekadence, tedy stavem, kde společnost ztrácí vitalitu, autenticitu a schopnost tvořivého vývoje. „*V klíně Evropy vyžilé tvé tělo líné se válí*“ – tento obraz lze chápat jako ztělesnění evropské „slabosti“ a „úpadku“, kterou Nietzsche spojoval se západním křesťanstvím, moralismem a kulturním formalismem. Zcela nietzscheovský představuje rovněž důraz na vůli, sílu a přetvoření. Zejména Neumannova báseň tak není pouze výrazem dekadentního znechucení na sklonku 19. století, ale také výzvou k přerodu – k aktivnímu zúčtování s kulturní degenerací a vytvoření nové, silnější budoucnosti. V tomto duchu tyto verše překračují rámec pasivní dekadence a nabývají podoby revoluční výzvy k duchovní obnově, v níž se Neumannovo básnické gesto setkává s nietzscheovskou filosofií jako výrazem odporu vůči úpadku a hledáním nové životní síly.

37 Věkoslav HABER, *Bída*, Moderní revue 2, 1895, č. 3, s. 55.

38 J. KARÁSEK ZE LVOVIC, *Ostrov mrtvých*, Moderní revue 4, 1896, č. 2, s. 85.

39 S. K. NEUMANN, *Societo…!* Moderní revue 4,1895, č. 2, s. 80.

Slezský sborník_1_2026.indd 54 11.11.2026 13:55:53

Závěr

Tato studie se zaměřuje na reprezentaci myšlenkových fenoménů Friedricha Nietzscheho na stránkách *Moderní revue*, usiluje o představení jeho vlivu na české symbolistně-dekadentní umělecké kruhy na přelomu 19. a 20. století. Časopis, jenž se v *Moderní revue* na konci 19. století zrodil, neměl dosud v českém prostředí obdoby a stal se na dlouhou dobu eminentní základnou pro české modernistické umělce a spolehlivým médiem pro šíření formální, symbolistně-dekadentní kultury. V období fin de siècle tak lze *Moderní revue* označit jako centrum modernistických tendencí, platformu kosmopolitismu a médium absorbující a zprostředkovávající ideje (nejen) německého myslitele Friedricha Nietzscheho, jež velmi výrazně určovaly profil, orientaci a identifikaci tohoto periodika české dekadence. V *Moderní revue* byl Nietzscheho koncept teorie „nadčlověka" často interpretován v kontextu umělecké a intelektuální revolty proti měšťáckým hodnotám a konvencím. Nadčlověk byl nahlížen jako symbol individualismu, tvůrčí síly a osobní svobody. Tato interpretace rezonovala s dekadentní estetikou a symbolismem, které byly v časopise často prezentovány. Umělci a spisovatelé, kteří přispívali do *Moderní revue*, viděli v Nietzscheho nadčlověku inspiraci pro svůj vlastní boj proti konformismu a průměrnosti.

Další Nietzscheho koncepty, „vůle k moci" a „věčný návrat", významně ovlivnily intelektuální a kulturní diskurs v *Moderní revue*. Tento koncept byl vnímán jako inspirace pro uměleckou vzpouru proti konvenčním hodnotám a přesvědčení o ideálech osobní svobody, tvořivosti, překonávání omezení a hledání nových forem existence. Z toho vyplývají příznačné rysy symbolistně-dekadentního umění, prezentovaného na stránkách *Moderní revue*: absolutizace básnického subjektu, vypjatý individualismus a estetizace vztahu ke skutečnosti. K těmto základním znakům lze dále připojit ještě např. snahu, aby se toto nové umění vyznačovalo originalitou, výlučností, smyslovostí, provokovalo a šokovalo zároveň. Konkrétně teze „věčného návratu" byla vnímána jako metafora pro nekonečnou tvořivost a neustálé objevování nových možností v umění. Tento přístup byl v souladu s dekadentní estetikou, která se vyznačovala důrazem na individualismus, originalitu a odpor vůči konvenčním normám.

Nietzscheho myšlenkové koncepty měly hluboký vliv na intelektuální a kulturní diskurs v *Moderní revue*. Jeho ideje poskytly intelektuální základ pro estetické a filozofické inovace, jež charakterizovaly tvorbu a diskuse v časopise. Tento vliv přispěl k formování moderní české literatury a kultury a zanechal trvalý otisk na intelektuálním dědictví období fin de siècle. *Moderní revue* tak hrála klíčovou roli při šíření a interpretaci Nietzscheho myšlenek v českém prostředí a inspirovala celou generaci spisovatelů, básníků a umělců k hledání nových forem vyjádření a překonávání tradičních hodnot.

Skeptický pohled na svět na sklonku století, nenaplněné ideály a potřeba hledat nová východiska měly zásadní vliv na generaci devadesátých let. Nastalo přehodnocení

Slezský sborník_1_2026.indd 55 11.11.2026 13:55:53

dosavadní tvorby a změna vnímání uměleckých hodnot a požadavků. Fin de siècle tak nebyl pouze „koncem století“, ale symbolizuje konec jedné éry a začátek moderního věku, jenž se neustále přetvářel pod vlivem nových myšlenek a hodnot. Kritika se stala nástrojem, kterým se prosazovaly a obhajovaly moderní myšlenky a koncepty nově se prosazujících autorů, a zároveň odrážela proměny v hodnotách, životním stylu a názorech člověka konce století. Autory, kteří se ztotožňovali s touto dobovou situací, charakterizuje individualismus, originalita, náladový subjektivismus, analytičnost, kritický pohled a často také ironie, dále rovněž „*nedůvěra tvůrčí osobnosti ke všemu zjevnému, předávanému, prostředkovanému (neprožitému), přijatelnému a ověřenému*“.[40]

V širší badatelské perspektivě by bylo možné chápat recepci Nietzscheho v *Moderní revue* nejen jako epizodu české literární moderny, nýbrž jako součást komplexního procesu kulturní transmise filozofických idejí v prostoru střední Evropy. Další výzkum by se tak mohl zaměřit na sledování proměn významu Nietzscheho myšlení v dlouhodobém časovém horizontu – od jeho dekadentně-symbolistní apropriace přes meziválečné reinterpretace až po pozdější ideologické instrumentalizace a kritické revize. Zvláštní pozornost by si zasloužila otázka selektivnosti této recepce: jaké Nietzscheho koncepty byly akcentovány, estetizovány či metaforizovány a které naopak zůstávaly potlačeny nebo marginalizovány. Perspektivní se jeví rovněž výzkum vztahu mezi filozofickým textem a jeho literární transformací – tedy analýza toho, jak se Nietzscheho myšlení v prostředí *Moderní revue* proměňuje z teoretického diskursu v estetický, symbolický a existenciální jazyk. Takový přístup by umožnil nahlížet *Moderní revue* nikoli pouze jako recepční médium, ale jako aktivního spolu-tvůrce moderního kulturního myšlení, v němž se filozofie, literatura a kritika setkávají v dynamickém prostoru interpretace, reinterpretace a ideového napětí. Téma Nietzscheho v českém modernistickém kontextu se tak otevírá jako pole, které může významně přispět k hlubšímu pochopení moderny nikoli jen jako historického období, ale jako dlouhodobého myšlenkového procesu.

Friedrich Nietsche and his Reception in Moderní revue
(Summary)
This study focuses on the representation of Friedrich Nietzsche's philosophical ideas in the pages of "Moderní revue" (Modern Revue) and seeks to illustrate his influence on Czech Symbolist and Decadent artistic circles at the turn of the 19th and 20th centuries. During the fin de siècle period, "Moderní revue" can thus be described as a hub of modernist tendencies, a platform for cosmopolitanism, and a medium that absorbed and disseminated the ideas (not only) of the German thinker Friedrich Nietzsche, which very significantly shaped the profile, orientation, and identity of this periodical of Czech Decadentism. In „Moderní revue", Nietzsche's concept of the "Übermensch" was often interpreted in the context of an artistic and intellectual revolt against bourgeois values and conventions. The "Übermensch" was viewed as a symbol of individualism, creative power, and personal freedom. This interpretation resonated with the decadent aesthetics and symbolism that were often featured in the magazine. Other concepts developed by Nietzsche—"the will to power" and

40 Daniel VOJTĚCH, *Vášeň a ideál – Na křižovatkách moderny*, Praha 2008, s. 73.

Slezský sborník_1_2026.indd 56 11.11.2026 13:55:53

"eternal recurrence"—significantly influenced the intellectual and cultural discourse in "Moderní revue". These concepts were seen as a source of inspiration for an artistic rebellion against conventional values and as an affirmation of the ideals of personal freedom, creativity, overcoming limitations, and the search for new forms of existence.

Použité zdroje:

Tištěné prameny:

Otokar BŘEZINA, *Podzim lidstva*, Moderní revue 2,. 1896, č. 3, s. 4.

Věkoslav HABER, *Bída*, Moderní revue 2, 1895, č. 3, s. 55.

Karel HLAVÁČEK, *Podmořská krajina*, Moderní revue 2,1895, č. 4, s. 82.

Jiří KARÁSEK ZE LVOVIC, *Sociální užitečnost v umění*, Moderní revue 1, 1895, č. 2, s. 27.

J. KARÁSEK ZE LVOVIC, *Sodoma*, Moderní revue 2,1895, č. 6, s. 127.

J. KARÁSEK ZE LVOVIC, *Ostrov mrtvých*, Moderní revue 4, 1896, č. 2, s. 85.

Bohuslav KNÖSL, *Soumrak duše*, Moderní revue 2, 1895, č. 2, s. 32.

J. V. KREJČÍ, *Znavené duše*, Moderní revue 1, 1895, č. 2, s. 75.

Jan MÁCHAL, *Boje o nové směry v české literatuře*, Praha 1926.

Friedrich NIETZSCHE, *Antikrist*, Moderní revue 5, 1898, č. 8, s. 151.

F. NIETZSCHE, *Antikrist: přehodnocení všech hodnot*, Olomouc 2001.

F. NIETZSCHE, *Genealogie morálky: polemika*, Praha 2002

F. NIETZSCHE, *Mimo dobro a zlo: předehra k filosofii budoucnosti*. Praha 2003.

F. NIETZSCHE, *Tak pravil Zarathustra*, Praha 1968.

F. NIETZSCHE, *Zájezdy nečasového*, Moderní revue 10 1903, č. 15, s. 52.

Stanislav Kostka NEUMANN, *De profundis*, Moderní revue 4, 1897, č. 5, s. 30.

S. K. NEUMANN, *Societo…!* Moderní revue 4,1895, č. 2, s. 80.

Arnošt PROCHÁZKA, *Glosa k České moderně*, Moderní revue 1, 1895, 1, č. 2, s. 25.

A. PROCHÁZKA, *Imoralita v umění*, Moderní revue 1, 1895, č. 1, s. 116.

Jan VOREL, *Idealismus a realismus*, Moderní revue 1, 1895, č. 2, s. 34.

Literatura:

Raymond BENDERS – Stephan OETTERMANN, *Friedrich Nietzsche: Chronik in Bildern und Texten*, München 2000.

Ivo FRENZEL, *Friedrich Nietzsche*, Praha 1995.

Katharina GRÄTZ – Sebastian KAUFMANN, *Nietzsche zwischen Philosophie und Literatur*, Heidelberg 2017.

Urs HEFTRICHT, *Nietzsche v Čechách*, Praha 1999.

Květoslav CHVATÍK, *Pražská moderna a její vývojové etapy: Melancholie a vzdor*, Praha 1992.

Wolfgang ISER, *Der Akt des Lesens*. München 1994.

Kurt Paul JANZ, *Friedrich Nietzsche: Biographie in drei Bänden*, München 1979.

Hans Robert JAUSS, *Literaturgeschichte als Provokation der Literaturwissenschaft*, Konstanz 1969.

Pavel KOUBA, *Nietzsche: filosofická interpretace*, Praha 2006.

Petr KŘIVSKÝ – Aleš SKŘIVAN, *Století odchází – Světla a stíny „belle époque"*, Praha 1982.

Martin MAHLER, *Psychoanalýza v Čechách*, Praha 1997.

Lydia MARINELLI – Andreas MAYER, *Dreaming by the Book*, New York 2003.

Slezský sborník_1_2026.indd 57 11.11.2026 13:55:54

Jurij MELVIL, *Filosofie života: F. Nietzsche*, in: *Dějiny filosofie*. Praha 1976, s. 509–515.

Stephen MITCHELL – Margaret BLACKOVÁ, *Freud a po Freudovi*, Praha 1999.

Barbara NEYMEYR, – Andrea SOMMER, *Nietzsche als Philosoph der Moderne*, Heidelberg 2012.

Aleš NOVÁK, *Věčný návrat téhož*, Praha 2015.

Rudolf STEINER, *Friedrich Nietzsche – bojovník proti své době*, Olomouc 2020, s. 72–75.

Rainer THURNHER – Wolfgang RÖD – Heinrich SCHMIDINGER, *Filosofie 19. a 20. století. 3. Filosofie života a filosofie existence*, Praha 2009.

Václav TOMEK, *Fragment velkého příběhu o emancipaci*, in: V. TOMEK, *Český anarchismus 1890–1925*. Praha 1999, s. 11–98.

Otto URBAN, *V barvách chorobných – Idea dekadence a umění v českých zemích 1880–1914*, Praha 2006.

Otto URBAN – Luboš MERHAUT a kol., *Moderní revue 1894–1925*, Praha 1995.

Daniel VOJTĚCH, *Vášeň a ideál – Na křižovatkách moderny*, Praha 2008.

Petr WITTLICH, *Prague: Fin de siècle*, Paris 1992.

Jan ZOUHAR, *Minulý konec století*, Brno 2000.

Mgr. Jan Bolehovský
Doktorand Historického ústavu Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové
jan.bolehovsky@uhk.cz

Slezský sborník_1_2026.indd 58 11.11.2026 13:55:54